

Можна підтримати думку науковців, які вважають, що за онлайнвою процедурою, яка дозволяє дотриматися всіх принципів процесу, у тому числі і доступу до правосуддя, майбутнє юридичного процесу загалом.

ЩОДО РОЗВИТКУ ПРАВОСУДДЯ У СПРАВАХ ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

*Ковальчук Юрій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

На сьогодні, актуальне значення має модернізація правосуддя у справах про правопорушення неповнолітніх з урахуванням Мінімальних стандартних правил ООН (Пекінські Правила)³⁶⁰.

Одним із проблемних питань є здійснення судочинства у справах про правопорушення неповнолітніх у спеціалізованих судах, які необхідно створити в Україні.

Згідно з Конституцією України (ст. 125), в державі повинна бути створена система спеціалізованих судів як автономне відгалуження системи судів загальної юрисдикції. Тому юридичних перешкод для створення судів у справах неповнолітніх практично немає.

Однак, відповідно до ст. 221 КУпАП та ст. 6 Закону України „Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей”, справи про адміністративну відповідальність неповнолітніх віком від 16 до 18 років розглядають районні (міські) суди загальної юрисдикції. Судовий розгляд таких справ відбувається за загальними правилами, передбаченими главами 22 та 23 КУпАП України з урахуванням особливостей, які зумовлені необхідністю найбільш повного і всебічного з’ясування усіх обставин справи і забезпечення додаткових гарантій прав неповнолітнього на захист та виховного запобіжного

³⁶⁰ Мінімальні стандарні правила ООН, щодо відправлення правосуддя відносно неповнолітніх.

впливу судового процесу в даних справах. Тому, досліджуючи питання щодо судового розгляду адміністративних справ щодо адміністративної відповідальності неповнолітніх, необхідно розглянути їх більш детально, оскільки:

- по-перше, порівняно з кримінальним і цивільним правом, вказаним питанням в юридичній літературі майже не приділялась увага;

- по-друге, за останні роки, у зв'язку з ростом адміністративних правопорушень серед неповнолітніх, поширилась точка зору про необхідність винесення певної категорії справ, що стосуються прав дітей, за межі компетенції судів загальної юрисдикції, а саме: про створення судів для неповнолітніх у рамках ювенальної юстиції. Основним у визначенні поняття „ювенальна юстиція” в усьому світі є головна її ланка – суд у справах неповнолітніх, що визначає поняття юстиції як правосуддя³⁶¹;

- по-третє, необхідно дослідити питання, чи відповідає українське правосуддя відносно неповнолітніх, в т.ч. щодо їх адміністративної відповідальності, а також чинне законодавство – вимогам міжнародного права, а саме вимогам Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй (ООН), що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські Правила 1984 р.). У ст. 14 вказаних правил міститься положення, що правосуддя щодо неповнолітніх повинно бути складовою частиною процесу розвитку національного законодавства кожної держави в межах всебічного забезпечення соціальної справедливості для всіх неповнолітніх, в т.ч. тих, що вчинили адміністративні проступки, а це водночас сприяє захисту молоді й підтриманню мирного порядку в суспільстві.

Історично складається, що створення спеціалізованих судів для неповнолітніх піднімається в часи зростання правопорушень серед підлітків. Професор Є. Б. Мельникова, описуючи створення в США 2 липня 1882 року Чиказького суду – першого в світі спеціалізованого суду у справах

³⁶¹ Мельникова Є.Б. Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: уч. пособие. М.: Дело, 2000. 14 с.

неповнолітніх, наголошує, що такий поворот в історії правосуддя не був випадковий. Його готувала сама історія ювенальної юстиції. Але необхідний був особливий імпульс, щоб стало зрозумілим, що без спеціального правосуддя для неповнолітніх боротьба з дитячими правопорушеннями приречена на невдачу. Імпульс виник у вигляді нечуваного зростання правопорушень серед підлітків наприкінці ХІХ століття. Європа ХІХ – початку ХХ століття була буквально заповнена натовпами юних жебраків і правопорушників. Існуючі на ті часи засоби боротьби із правопорушеннями можна було розцінити як неефективні, а щодо неповнолітніх – як провокуючі до нових правопорушень³⁶².

Після створення першого спеціалізованого суду у справах неповнолітніх приклад США наслідували інші держави (Канада, Німеччина, Франція, Бельгія, Австрія, Росія, Польща, Австрія, Іспанія, Італія, Румунія, Швейцарія, Нідерланди, Греція, Єгипет).

Потрібно також відмітити немаловажний факт, що спеціалізовані суди у справах неповнолітніх (США, Франція, Нідерланди тощо) розглядають справи не тільки щодо злочинів, але й відносно інших правопорушень, (у нашому розумінні адміністративних правопорушень), вчинених неповнолітніми. Наприклад, у Франції суди у справах неповнолітніх розглядають справи щодо злочинів та інших проступків, оскільки французьким кримінальним правом прийнята наступна класифікація правопорушень: просте порушення (*contrevenion*), проступок (*delikt*), злочин (*crime*)³⁶³.

Чим же відрізняються суди для неповнолітніх від судів загальної юрисдикції?

Перш за все, специфічними принципами, формами і методами функціонування. До специфічних принципів необхідно віднести такі:

³⁶² Мельникова Є.Б. Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: уч. пособие. М.: Дело, 2000. 14 с.

³⁶³ Авер'янов А.Б. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування / Укр. акад. держ. упр. при Президентіві України та інш. (За заг. ред. В. Б. Авер'янова, І. Б. Коліушко). К.: 1999. 265 с.

1) Віддання переваги орієнтації на охорону прав неповнолітніх. Це означає, що під час розгляду справ про адміністративну відповідальність неповноліття розглядається як пом'якшуюча обставина, і відповідно – перевага віддається застосуванню заходів виховного впливу; в судовому засіданні інтереси неповнолітнього можуть представляти батьки, усиновителі, опікуни; обов'язкова присутність педагога. В багатьох країнах закон вказує на необхідність проводити закриті засідання суду у справах неповнолітніх.

2) Соціальна насиченість. Суть даного принципу полягає в широкому використанні в судовому процесі по справах про адміністративну відповідальність неповнолітніх не юридичних спеціальних знань, а в акценті вивчення соціальних умов життя неповнолітніх, що предстали перед судом, соціально-психологічних ознак їх особистості.

3) Максимальна індивідуалізація судового процесу. В центрі судового процесу перебуває особистість неповнолітнього, і саме їй, в першу чергу, підпорядкована вся судова процедура, яка включає правила, що відсутні в загальному правосудді. Перш за все, це неформальний розгляд судових справ на відміну від суворо регламентованої в законі судової процедури. Спрощення судового процесу у справах про адміністративну відповідальність неповнолітніх обумовлюється необхідністю шкідливого впливу на дітей і підлітків самої процедури розгляду справ у суді.

Законодавство і судова практика країн, де функціонують суди для неповнолітніх, оцінюють таку правову ситуацію як найефективнішу стосовно неповнолітніх.

Суди у справах про адміністративну відповідальність неповнолітніх також наділені специфічними вимогами:

- суддя діє одноосібно і в початковій стадії розгляду справи виступає як мировий суддя;
- особливі вимоги пред'являються до освіти, професії та життєвого досвіду судді: перевага віддається психологам, педагогам, лікарям і необов'язково юристам;

- суд у справах неповнолітніх здійснює правосуддя, використовуючи наявні у них допоміжні неюридичні служби;
- правосуддя в судах для неповнолітніх реалізовується за специфічною судовою процедурою, в центрі якої знаходяться неповнолітній і суддя³⁶⁴.

«При таких повноваженнях суд для неповнолітніх, – писав П. І. Люблінський, – стає могутнім органом різностороннього впливу на підлітка і оточуюче його середовище, при цьому вирішення питання про ступінь відповідальності самого неповнолітнього є лише однією невеличкою частинкою багатьох складних обов'язків»³⁶⁵.

Судове провадження у справах про адміністративну відповідальність неповнолітніх, як показує досвід у більшості провідних держав світу, сприяє усуненню фактів негативного впливу на підлітків та створює додаткові гарантії захисту законних інтересів стосовно даних осіб.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ У ТРАКТУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

*Крушинський Сергій Антонович,
кандидат юридичних наук, декан юридичного факультету,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права*

В умовах демократичного спрямування розвитку суспільства і держави, особливого значення набуває право на судовий захист як одне із основоположних прав людини, що гарантується на міжнародному та національному рівнях. Правова природа права на судовий захист пов'язана із доступністю до правосуддя. І. М. Жаровська наголошує, що доступ до

³⁶⁴ Мельникова Є.Б. Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: уч. пособие. М.: Дело, 2000. 14 с.

³⁶⁵ Люблинский П.И. Борьба с преступностью в детском возрасте (социально-правовые очерки). М.: 1929. 166 с.